

تربیت

میرزا محمدعلی خان تربیت، فرزند میرزا صادق، فرزند میرزا جواد، فرزند میرزا محسن در تبریز متولد گردید. وی از آزادیخواهان معروف و از فضایی روشنفکر آذربایجان به شمار می رود. قبل از مشروطیت در تبریز کتابخانه ای به نام تربیت تأسیس کرد که نام آن کتابخانه....

میرزا محمدعلی خان تربیت، فرزند میرزا صادق، فرزند میرزا جواد، فرزند میرزا محسن در تبریز متولد گردید. وی از آزادیخواهان معروف و از فضایی روشنفکر آذربایجان به شمار می رود. قبل از مشروطیت در تبریز کتابخانه ای به نام تربیت تأسیس کرد که نام آن کتابخانه بعداً نام خانوادگی او گردید. روشنفکران عصر من جمله تقی زاده و میرزابوسف خان اعتماد الملک در کتابخانه تربیت جمع می شدند و درباره کتب جدید و سیاست صحبت می کردند. بعدها یعنی در سال 1320 این عده مجله ای به نام "گنجینه فنون" منتشر کردند و مطالب علمی و ادبی را در دسترس عموم گذاشتند.

سر و کار داشتن با کتاب و خرید و فروش آن او را در فن کتابشناسی که خود علمی محسوب است ماهر کرد و در این امر چنان متبحر شد که می توان گفت تا حال کسی به اندازه او به نسخه های خطی و چاپی زبان فارسی احاطه نیافته است. بیشتر عمر او در خارج در کتابخانه های اسلامبول، برلین، لندن گذشته است. پس از اعلان مشروطیت به آن نهضت که خود از بنیاد نهنگان آن بود، پیوست. در سال 1326 روزنامه ای نیز هفتگی به نام اتحاد که ارگان انجمن اتحاد بود تأسیس کرد. این روزنامه تا 25 شماره منتشر گشت. در دوره دوم مجلس از تبریز به نمایندگی انتخاب گردید و در مجلس به حزب دمکرات که تحت ریاست تقی زاده "برادر زینش" بود وارد شد. بعداً به عثمانی و اروپا رفت و با مستشرقین عالیقدر ملاقاتها نمود.

پس از بازگشت از اروپا مدتی رئیس معارف آذربایجان شد، و خدماتی گرانبها به معارف این ایالت که خود دلبستگی تام به آن داشت انجام داد، من جمله کتابخانه تربیت را که امروز (سال 1327 خورشیدی) متجاوز از 15 هزار کتاب دارد تأسیس نمود. این همه کتاب را در اثر فداکاریهای زیاد توانست جمع کند. اعانه خواست، تحفه قبول کرد، منت ها پذیرفت تا موفق گردید. مثلاً برای تحصیل یک کتاب کمیاب در فصل زمستان چند بار به منزل یکی از اعیان رفت تا آن کتاب را برای کتابخانه تحصیل نمود، سپس وقتی که آقای تقی زاده وزیر مالیه بود، چند هزار تومان از محل حق الامتیاز کارخانه کبریت سازی ممتاز تبریز به این کتابخانه اختصاص داده شد تا محل فعلی آنکه آبرومند است بنا گردید.

تربیت بالاخره به ریاست معارف گیلان تغییر مأموریت یافت. در رشت نیز یک کتابخانه تأسیس کرد تا به ریاست بلدیة تبریز منصوب گردید. با بودجه حقیر بلدیة اقدام در عمران تبریز نمود. قبرستان گجیل را به باغ گلستان تبدیل کرد. خیابان فردوسی و تربیت را ایجاد نمود. به قدری در عمران شهر زحمت کشید که رضا شاه پهلوی در یکی از مسافرتها خود به تبریز گفت که باید مجسمه این مرد را تبریزها بریزند و در باغ گلستان بگذارند.

در هر حال وی پس از چند سال ریاست بلدیة، به وکالت مجلس انتخاب گردید و در مجلس بود تا در 26 دی 1318 درگذشت. در مجلس، بیشتر وقت خود را در کتابخانه مجلس می گذراند. در آن ایام کتاب "دانشمندان آذربایجان" را تمام کرد و به چاپ رسانید. مرحوم تربیت در 1316 قمری کتابی به نام "زاد و بوم" نوشته و وجه تسمیه مراغه را در آن کتاب مذکور داشته است.

یکی از بهترین آثار تربیت "تاریخ مطبوعات ایرانی و فارسی" است که ادوارد برون، مستشرق انگلیسی، آنرا به انگلیسی ترجمه کرده است. متأسفانه اصل کتاب تا حال به زبان چاپ نشده است. فقط یک فصل از آن در روزنامه کاوه چاپ برلین انتشار یافته است. این کتاب یکی از بهترین تألیفات است و در این رشته تا حال نظیر آن نوشته نشده است.

اثر مهم دیگر تربیت، "دانشمندان آذربایجان" است.